

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
YVES'A BOTA
przedstawiona w dniu 4 kwietnia 2017 r.¹

Sprawa C-612/15

**Postępowanie karne
przeciwko
Nikolayowi Kolevowi,
Milkowi Hristovowi
Stefanowi Kostadinowowi**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria)]

Odesłanie prejudycjalne – Postępowanie karne – Dyrektywa 2012/13/UE – Prawo do informacji dotyczących oskarżenia – Prawo dostępu do akt – Dyrektywa 2013/48/UE – Prawo dostępu do adwokata – Nadużycia finansowe naruszające interesy finansowe Unii Europejskiej – Przestępstwa – Skuteczne i odstraszające sankcje – Termin zawity – Umorzenie postępowania karnego bez badania podstaw oskarżenia – Prawo do rzetelnego procesu – Prawo do obrony – Rozsądny termin

1. Niniejsza sprawa daje Trybunałowi sposobność do wypowiedzenia się w przedmiocie podstawowych pojęć prawa karnego. Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria) zwrócił się bowiem o orzeczenie, czy prawo Unii należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się ono uregulowaniu krajowemu zobowiązującemu sąd, na odpowiedni wniosek osoby zainteresowanej, do umorzenia postępowania karnego wszczętego wobec tej osoby, kiedy upłynął okres ponad dwóch lat od wszczęcia postępowania przygotowawczego, bez względu na wagę sprawy i bez możliwości przeciwdziałania rozmyślnemu przeciąganiu postępowania przez oskarżonych. Trybunał ma zbadać konsekwencje wynikające w tych okolicznościach z ewentualnej niezgodności tego uregulowania krajowego z prawem Unii.

2. Co więcej, sąd odsyłający przedstawia Trybunałowi szereg pytań dotyczących momentu, w którym oskarżonego należy poinformować o wniesionym przeciwko niemu oskarżeniu, oraz momentu, w którym jemu lub jego obrońcy należy umożliwić dostęp do akt sprawy. Wreszcie Trybunał ma zbadać, czy przepis krajowy przewidujący, że adwokat broniący oskarżonych mających sprzeczne interesy w ramach tej samej sprawy powinien zostać wyłączony od udziału w postępowaniu i zastąpiony innym obrońcą z urzędu.

¹ Język oryginału: francuski.

I – Ramy prawne

A – Prawo Unii

1. Prawo pierwotne

3. Artykuł 325 TFUE stanowi:

„1. Unia [Europejska] i państwa członkowskie zwalczają nadużycia finansowe i wszelkie inne działania nielegalne naruszające interesy finansowe Unii za pomocą środków podejmowanych zgodnie z niniejszym artykułem, które mają skutek odstrasżający i zapewniają skuteczną ochronę w państwach członkowskich oraz we wszystkich instytucjach, organach i jednostkach organizacyjnych Unii.

2. Państwa członkowskie podejmują takie same środki do zwalczania nadużyć finansowych naruszających interesy finansowe Unii, jakie podejmują do zwalczania nadużyć finansowych naruszających ich własne interesy finansowe.

[...]

4. Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, po konsultacji z Trybunałem Obrachunkowym, uchwalają niezbędne środki w dziedzinach zapobiegania nadużyciom finansowym naruszającym interesy finansowe Unii i zwalczania tych nadużyć w celu zapewnienia skutecznej i równoważnej ochrony w państwach członkowskich oraz we wszystkich instytucjach, organach i jednostkach organizacyjnych Unii.

[...]”.

2. Prawo wtórne

a) Rozporządzenie nr 450/2008

4. Zgodnie z art. 21 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 450/2008 z dnia 23 kwietnia 2008 r. ustanawiającego Wspólnotowy kodeks celny (zmodernizowany kodeks celny)² „[k]ażde państwo członkowskie przewiduje sankcje za nieprzestrzeganie wspólnotowych przepisów prawa celnego. Sankcje te są skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające”.

b) Konwencja PIF i protokół pierwszy do konwencji PIF

5. Preambuła Konwencji sporządzonej na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej, o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich, podpisanej w Luksemburgu dnia 26 lipca 1995 r.³, wskazuje, iż wysokie umawiające się strony tej konwencji, państwa członkowskie Unii Europejskiej, są przekonane, „że ochrona interesów finansowych Wspólnot Europejskich wymaga, aby wszelkie przestępcze działania naruszające wspomniane interesy były przedmiotem ścigania karnego”⁴ oraz są

² Dz.U. 2008, L 145, s. 1.

³ Dz.U. 1995, C 316, s. 49 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 1, s. 9, zwana dalej „konwencją PIF”.

⁴ Akapit piąty tej preambuły.

przekonane „o potrzebie nałożenia na takie postępowanie skutecznych, proporcjonalnych i odstrasżających sankcji karnych, bez uszczerbku dla możliwości stosowania innych kar w odpowiednich przypadkach oraz o potrzebie, przynajmniej w poważnych przypadkach, nałożenia na takie postępowanie kary pozbawienia wolności”⁵.

6. W art. 1 ust. 1 lit. b) tiret pierwsze i art. 1 ust. 2 konwencji PIF przewidziano, co następuje:

„Do celów niniejszej konwencji nadużycia finansowe naruszające interesy finansowe Wspólnot Europejskich polegają na:

[...]

b) w odniesieniu do przychodów, jakimkolwiek umyślnym działaniu lub zaniechaniu dotyczącym:

- wykorzystania lub przedstawienia fałszywych, nieścisłych lub niekompletnych oświadczeń lub dokumentów, które ma na celu bezprawne zmniejszenie środków budżetu ogólnego Wspólnot Europejskich lub budżetów zarządzanych przez, lub w imieniu, Wspólnot Europejskich,

– [...]

2. [K]ażde państwo członkowskie podejmuje niezbędne i odpowiednie środki w celu dokonania transpozycji ustępu 1 do swojego krajowego prawa karnego w taki sposób, aby postępowanie w nim określone stanowiło przestępstwo”.

7. Zgodnie z brzmieniem art. 2 ust. 1 tej konwencji:

„Każde państwo członkowskie podejmuje niezbędne środki w celu zapewnienia, że działanie określone w artykule 1 oraz udział w, nakłanianie do, lub próba zachowania określonego w artykule 1 ustęp 1, są zagrożone przez skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające sankcje karne, włącznie z, przynajmniej w przypadkach poważnego nadużycia finansowego, karami polegającymi na pozbawieniu wolności, które może prowadzić do ekstradycji, przy czym za poważne nadużycie finansowe uważa się takie nadużycie finansowe, które wiąże się przynajmniej z minimalną kwotą określoną w każdym państwie członkowskim. Taka minimalna kwota nie może być ustalona na poziomie wyższym niż 50 000 [EUR]”.

8. Artykuł 2 Protokołu sporządzonego na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej do Konwencji w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot Europejskich⁶, zatytułowany „Korupcja bierna”, ma następujące brzmienie:

„1. Do celów niniejszego protokołu korupcja bierna oznacza umyślne zachowanie funkcjonariusza, który bezpośrednio bądź przez pośrednika żąda lub osiąga jakiejkolwiek korzyści dla siebie albo dla strony trzeciej, lub też akceptuje obietnicę takiej korzyści dla podjęcia albo powstrzymania działań należących do jego obowiązków lub pod warunkiem wykonania jego zadań z naruszeniem służbowych obowiązków w sposób szkodzący lub mogący zaszkodzić interesom finansowym Wspólnot Europejskich.

2. Każde państwo członkowskie podejmuje wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia, że sposób postępowania określony w ustępie 1 traktowany jest jako przestępstwo”.

5 Akapit szósty omawianej preambuły.

6 Dz.U. 1996, C 313, s. 2 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 8, s. 86; zwanego dalej „protokołem pierwszym do konwencji PIF”.

9. Artykuł 3 protokołu pierwszego do konwencji PIF, zatytułowany „Korupcja czynna”, stanowi:

„1. Do celów niniejszego protokołu korupcja czynna oznacza umyślne działanie kogokolwiek, kto obiecuje albo udziela, bezpośrednio lub przez pośrednika, jakiegokolwiek korzyści samemu funkcjonariuszowi lub stronie trzeciej dla funkcjonariusza, dla podjęcia albo powstrzymania się przez funkcjonariusza od działań należących do jego obowiązków dla wykonania jego zadań z naruszeniem służbowych obowiązków w sposób szkodzący lub mogący wyrządzić szkodę interesom finansowym Wspólnot Europejskich.

2. Każde państwo członkowskie podejmuje wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia, że sposób postępowania określony w ustępie 1 traktowany jest jako przestępstwo”.

c) Dyrektywa 2012/13

10. Zgodnie z art. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym⁷ ma ona na celu „ustanowi[enie] przepis[ów] dotycząc[ych] praw osób podejrzanych lub oskarżonych do informacji dotyczących praw przysługujących im w postępowaniu karnym oraz oskarżenia przeciwko nim”.

11. W myśl art. 6 tej dyrektywy:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osobom podejrzanym lub oskarżonym udzielono informacji o czynie zabronionym, o którego popełnienie są one podejrzane lub oskarżone. Informacje te przekazuje się niezwłocznie i są one na tyle szczegółowe, na ile jest to konieczne do zagwarantowania rzetelności postępowania oraz skutecznego wykonywania prawa do obrony.

[...]

3. Państwa członkowskie zapewniają, aby najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu przedstawiono szczegółowe informacje na temat oskarżenia, w tym rodzaju przestępstwa i jego kwalifikacji prawnej, jak również charakteru udziału osoby oskarżonej.

4. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone były niezwłocznie informowane o wszelkich zmianach w informacjach podanych zgodnie z niniejszym artykułem, w przypadku gdy jest to konieczne do zagwarantowania rzetelności postępowania”.

12. Artykuł 7 omawianej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„1. W przypadku gdy osoba zostaje zatrzymana i aresztowana na jakimkolwiek etapie postępowania karnego, państwa członkowskie zapewniają osobom zatrzymanym lub ich obrońcom dostęp do będących w posiadaniu właściwych organów dokumentów, które są związane z konkretną sprawą i mają istotne znaczenie dla skutecznego zakwestionowania, zgodnie z prawem krajowym, legalności zatrzymania lub aresztowania.

2. Państwa członkowskie zapewniają udzielanie osobom podejrzanym lub oskarżonym, lub ich obrońcom dostępu przynajmniej do całego będącego w posiadaniu właściwych organów materiału dowodowego, niezależnie od tego, czy jest on na korzyść czy na niekorzyść osób podejrzanych lub oskarżonych, w celu zagwarantowania rzetelnego postępowania i możliwości przygotowania obrony.

⁷ Dz.U. 2012, L 142, s. 1.

3. Bez uszczerbku dla ust. 1 dostęp do materiału dowodowego, o którym mowa w ust. 2, jest zapewniany w odpowiednim czasie pozwalającym na skuteczne wykonywanie prawa do obrony, a najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu. W przypadku gdy właściwe organy wejdą w posiadanie dalszego materiału dowodowego, zapewnia się dostęp do niego w odpowiednim czasie, aby umożliwić jego uwzględnienie.

[...]”.

d) Dyrektywa 2013/48

13. W art. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności⁸ przewidziano, co następuje:

„W niniejszej dyrektywie ustanawia się normy minimalne dotyczące praw podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz osób objętych postępowaniem na mocy decyzji ramowej 2002/584/WSiSW [...] dostępu do adwokata, do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności”.

14. Zgodnie z brzmieniem art. 3 ust. 1 tej dyrektywy:

„Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony”.

B – Bułgarska procedura karna

15. W ramach postępowania przygotowawczego prokurator gra decydującą rolę. Kieruje on bowiem śledztwem powierzonym organom śledczym i samodzielnie decyduje o kierunku, jaki należy nadać postępowaniu.

16. Jeśli chodzi o śledztwo, zgodnie z art. 234 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej „NPK”) prokurator ma na jego przeprowadzenie dwa miesiące, a termin ten może zostać przedłużony jednokrotnie o cztery miesiące przez przełożonego danego prokuratora, oraz może on zostać przedłużony w wyjątkowych przypadkach nieograniczoną liczbę razy na czas nieokreślony przez prokuratora generalnego. Sąd odsyłający wyjaśnia w tym względzie, że ten ostatni rodzaj przedłużenia jest często wykorzystywany w sprawach złożonych, takich jak sprawa w postępowaniu głównym.

17. Zgodnie z art. 219, 221 i 246 NPK, kiedy zebrane zostaną wystarczające dowody na to, że podejrzany popełnił przestępstwo, organ prowadzący śledztwo sporządza i podpisuje akt przedstawiający zarzuty oskarżenia. Jest to akt pisemny, spełniający ściśle określone wymogi. Musi on w szczególności zawierać przedstawienie głównych okoliczności faktycznych przestępstwa oraz kwalifikację prawną tych okoliczności faktycznych. To w tym momencie podejrzany o popełnienie

⁸ Dz.U. 2013, L 294, s. 1.

przestępstwa oraz jego obrońca są informowani o oskarżeniu poprzez przedstawienie omawianego aktu. Powinni oni zatem zapoznać się z treścią aktu przedstawiającego zarzuty oskarżenia i podpisać go. Następnie oskarżony jest przesłuchiwany i może albo złożyć wyjaśnienia, albo zachować milczenie oraz podobnie jak jego obrońca może także składać wnioski.

18. Ujawnienie materiału dowodowego pochodzącego ze śledztwa jest regulowane w art. 226–230 NPK. W tym celu oskarżony i jego obrońca uzyskują na swój wniosek dostęp do akt postępowania. Jeśli składane są wnioski, prokurator wypowiada się co do tego, jaki należy nadać im bieg.

19. Kiedy złożony zostaje wniosek o ujawnienie materiału dowodowego pochodzącego ze śledztwa, oskarżony i jego obrońca wzywani są na przynajmniej trzy dni przed tym ujawnieniem. Jeśli nie stawia się bez uzasadnionych powodów w dniu, na który zostali wezwani, obowiązek ujawnienia ustaje. W przypadku ujawnienia osoba prowadząca śledztwo wyznacza odpowiedni termin oskarżonemu i jego obrońcy na zapoznanie się z całym materiałem dowodowym pochodzącym ze śledztwa.

20. Po ujawnieniu materiału dowodowego pochodzącego ze śledztwa i w razie potrzeby podjęciu decyzji dotyczących wniosków oskarżonego i jego obrońcy, postępowanie przygotowawcze zostaje zakończone.

21. Inny etap rozpoczyna się więc wraz z wniesieniem aktu oskarżenia przez prokuratora, mianowicie etap postępowania sądowego. Akt oskarżenia – który zdaniem sądu odsyłającego stanowi „ostateczne, sprecyzowane przedstawienie zarzutów oskarżenia” – w pełni przedstawia oskarżenie w odniesieniu do okoliczności faktycznych i ich kwalifikacji prawnej. Składa się on bowiem z dwóch części: pierwszej, dotyczącej okoliczności, w której opisane są fakty, oraz drugiej, dotyczącej wniosków, w której opisana jest ich kwalifikacja prawna. Akt oskarżenia, którego kopia zostaje równocześnie skierowana do oskarżonego i jego obrońcy, wnoszony jest do sądu, który ma obowiązek w terminie piętnastu dni zbadać, czy naruszone zostały istotne wymogi proceduralne.

22. W tym względzie art. 348 ust. 3 pkt 1 NPK wskazuje, że naruszenie wymogów proceduralnych jest istotne, kiedy w istotny sposób narusza prawa proceduralne przyznane w ustawie. W artykule tym wyjaśniono, że „istotny” charakter popełnionego naruszenia wymogów proceduralnych ustaje jedynie w przypadku naprawienia tego naruszenia.

23. Treść aktu oskarżenia podlega ścisłym wymogom formalnym. I tak naruszeniem istotnym jest sprzeczność między aktem oskarżenia a ostatnim aktem przedstawiającym zarzuty oskarżenia podanym do wiadomości oskarżonego przez organ prowadzący śledztwo. Istotne naruszenie stanowi także sprzeczność w samym akcie oskarżenia. Tak więc w sprawie w postępowaniu głównym uznano, że naruszeniem istotnych wymogów proceduralnych jest okoliczność, iż prokurator wymienia w uzasadnieniu aktu oskarżenia okoliczność, że dwaj oskarżeni w postępowaniu głównym wyrazili poprzez wyraz twarzy swoje rozczarowanie niską kwotą proponowaną jako łapówka, podczas gdy w części tego aktu oskarżenia dotyczącej wniosków prokurator wskazuje, że oskarżeni ci wyrazili swoje niezadowolone słownie.

24. Co więcej, brak ujawnienia tego aktu przedstawiającego zarzuty oskarżenia sporządzonego przez organ prowadzący śledztwo jest uważane za naruszenie istotnych wymogów proceduralnych niezależnie w tym względzie od powodów tego nieujawnienia, nawet jeśli wynika ono na przykład z rozmyślnej woli oskarżonych uniemożliwienia ujawnienia. Pragnę przypomnieć, że ujawnienie to powinno obowiązkowo zostać dokonane przez organ prowadzący śledztwo bezpośrednio wobec samej osoby oskarżonego oraz jego obrońcy.

25. Sąd odsyłający wyjaśnia, że w absolutnie wszystkich sprawach karnych w Bułgarii obrona zapoznaje się z treścią aktu oskarżenia, a więc z informacjami dotyczącymi oskarżenia, po wniesieniu go do sądu, ale przed badaniem dotyczącym samego oskarżenia.

26. Równolegle, w art. 368–369 NPK przewidziano, że postępowanie przygotowawcze nie zostało zakończone w terminie dwóch lat, oskarżony lub oskarżeni mają prawo do złożenia wniosku do sądu zmierzającego do zobowiązania przez ten sąd prokuratora w terminie trzech miesięcy do zakończenia postępowania przygotowawczego poprzez jego umorzenie albo poprzez przekazanie go do sądu. Prokurator ma piętnaście dodatkowych dni na sporządzenie aktu oskarżenia. Jeśli prokurator nie zakończy postępowania przygotowawczego w wyznaczonym terminie, sąd przejmuje sprawę i umarza postępowanie karne.

27. Natomiast, jeśli prokurator wniesie akt oskarżenia do sądu, sąd bada ten akt i dokonuje kontroli, czy postępowanie było prowadzone prawidłowo. W przypadku naruszenia istotnych wymogów proceduralnych sąd przekazuje sprawę ponownie prokuratorowi, który ma miesiąc na naprawienie tych naruszeń. Jeśli prokurator nie wniesie sprawy do sądu w tym terminie lub jeśli sprawa zostanie wniesiona do sądu, ale sąd ponownie stwierdzi naruszenie istotnych wymogów proceduralnych, postępowanie karne zostaje umorzone.

28. Umorzenie postępowania karnego jest aktem prawomocnym, niezaskarżalnym, którego zgodność z prawem może być badana jedynie w wyjątkowych przypadkach. Prokurator traci więc prawo do ścigania podejrzanego o popełnienie przestępstwa.

29. Jeśli chodzi o prawo dostępu do adwokata, w art. 91 ust. 3 i art. 92 NPK przewidziano, że sąd wyłącza od udziału w sprawie adwokata oskarżonego, który jest lub był obrońcą innego oskarżonego, jeśli obrona jednego z oskarżonych jest sprzeczna z obroną drugiego z nich. Zgodnie z utrwalonym bułgarskim orzecznictwem sprzeczność interesów występuje, w sytuacji gdy jeden z oskarżonych udziela wyjaśnień stanowiących dowód przeciwko drugiemu z oskarżonych, który z kolei nie udziela żadnych wyjaśnień. W takim przypadku osoby te nie mogą mieć wspólnego obrońcy. Obrońca jest więc zobowiązany do wyłączenia się od udziału w postępowaniu z własnej inicjatywy, a jeśli tego nie zrobi, powinien zostać wyłączony przez prokuratora lub sąd. W innym przypadku naruszają oni istotne wymogi proceduralne, co pociąga za sobą uchylenie aktu prokuratora albo wyroku sądu.

II – Okoliczności faktyczne w sporze w postępowaniu głównym

30. Nikolay Kolev i Stefan Kostadinov (zwani dalej „oskarżonymi w postępowaniu głównym”) zostali oskarżeni jako urzędnicy celni w Svilengradzie (Bułgaria) na granicy z Turcją o udział w organizacji przestępczej w okresie pomiędzy dniem 1 kwietnia 2011 r. a dniem 2 maja 2012 r. Mieli oni bowiem domagać się łapówek od kierowców samochodów ciężarowych i osobowych przekraczających granicę Turcji w kierunku Bułgarii w zamian za niedokonywanie kontroli celnej i niewpisywanie stwierdzonych nieprawidłowości do dokumentów. Na koniec zmiany oskarżeni w postępowaniu głównym rozdzielali otrzymane w ten sposób kwoty pieniężne między siebie.

31. Wszystkie osoby uczestniczące w tej organizacji przestępczej, w tym oskarżeni w postępowaniu głównym, zostały zatrzymane w nocy z dnia 2 na 3 maja 2012 r. Natychmiast po przeszukaniu podczas zatrzymania osoby te zostały oskarżone o udział w organizacji przestępczej, a trzy z nich, w tym jeden z oskarżonych w postępowaniu głównym, zostały oskarżone o paserstwo kwoty pieniężnej znalezionej w lokalu zakładu oraz u jednej z tych osób.

32. W lutym i marcu 2013 r. doprecyzowano zarzuty oskarżenia wobec ośmiu osób uczestniczących w omawianej organizacji przestępczej i wszystkie te osoby zostały o tym poinformowane. Dokładniej rzecz ujmując, oskarżeni w postępowaniu głównym oraz ich pełnomocnicy zostali poinformowani o zarzutach oskarżenia, zebranych dowodach i wszystkich innych aktach sprawy w dniu 21 marca 2013 r. Zarzuty wobec N. Koleva zostały ponownie doprecyzowane później, a ten ostatni został o tym poinformowany w dniu 17 lipca 2013 r.

33. Cztery z ośmiu osób uczestniczących w organizacji przestępczej zawarły ugodę z prokuratorem w celu umorzenia postępowania karnego dotyczącego oskarżenia o udział w zorganizowanej grupie przestępczej. Ugoda ta została dwukrotnie przedstawiona Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowanemu sądowi karnemu) do zatwierdzenia i ten ostatni dwukrotnie odrzucił ten wniosek ze względu na to, że akty przedstawiające zarzuty oskarżenia nie zostały sporządzone przez właściwy organ oraz ze względu na naruszenie wymogów proceduralnych. Sąd nakazał zatem zwrócenie sprawy do właściwego prokuratora w celu ponownego sporządzenia zarzutów.

34. W dniu 7 listopada 2013 r. sprawa została więc przekazana wyspecjalizowanemu prokuratorowi. Terminy wyznaczone na śledztwo były wielokrotnie przedłużane. I tak prokurator, działając z urzędu między innymi zwrócił sprawę do organów prowadzących śledztwo wraz z instrukcjami, wnioskował o przedłużenie terminów na przeprowadzenie śledztwa oraz o udzielenie informacji.

35. Oskarżeni w postępowaniu głównym, uważając, że termin wyznaczony w art. 368 ust. 1 NPK upłynął, wszczęli postępowanie zgodnie z art. 369 NPK. Sąd stwierdził, że termin dwóch lat liczony od wszczęcia postępowania przygotowawczego rzeczywiście upłynął oraz zwrócił sprawę prokuratorowi, zobowiązując go do jej umorzenia w terminie trzech miesięcy zgodnie z art. 369 NPK, do poinformowania oskarżonych w postępowaniu głównym o zarzutach oskarżenia, a także o dowodach pochodzących ze śledztwa. Termin ten rozpoczął bieg w dniu 29 października 2014 r. i upłynął w dniu 29 stycznia 2015 r. W tym dniu zatem powinny być zostać zakończone wszystkie czynności śledcze, w tym sporządzenie zarzutów oskarżenia i poinformowanie o nich oskarżonych w postępowaniu głównym. Prokurator miał następnie piętnaście dni na sporządzenie aktu oskarżenia i wniesienie go do sądu.

36. Nie było możliwe poinformowanie oskarżonych i ich obrońców o nowych aktach przedstawiających zarzuty oskarżenia sporządzonych w wyniku orzeczenia sądu. N. Kolev otrzymał bowiem wezwanie w dniu 13 stycznia 2015 r. do stawienia się w dniu 19 stycznia 2015 r. Jego adwokat wskazał w tym samym dniu faksem, że nie może on się przemieszczać z przyczyn zdrowotnych. N. Kolev został ponownie wezwany telefonicznie do stawienia się w dniu 22 stycznia 2015 r. Tymczasem ani on, ani jego adwokat nie stawili się, zaś ten ostatni wskazał, że jego klient jest w szpitalu oraz że on sam nie mógł się stawić z przyczyn zawodowych. N. Kolev został ponownie wezwany do stawienia się w dniach 27 i 28 stycznia 2015 r., bezskutecznie, zaś jego adwokat wskazał, że N. Kolev jest w szpitalu. Ponownie zostali oni wezwani do stawienia się w dniu 29 stycznia 2015 r., lecz nie stawili się, przy czym adwokat N. Koleva stwierdził, że był zajęty zawodowo inną sprawą. N. Kolev nie został zatem poinformowany o ciężących na nim zarzutach oskarżenia.

37. Wreszcie, jeśli chodzi o S. Kostadinova, to nie przebywał on pod wskazanym adresem. Jego adwokat wskazał, że nie miał z nim kontaktu. Zdecydowano zatem o przymusowym doprowadzeniu S. Kostadinova. Niemniej jednak adwokat S. Kostadinova przedstawił zwolnienie lekarskie zaświadczające, że jego klient jest w szpitalu. Zatem S. Kostadinov również nie został poinformowany o ciężących na nim zarzutach oskarżenia.

38. Postępowanie przygotowawcze zostało zatem zakończone w terminie wyznaczonym przez sąd, a prokurator sporządził akt oskarżenia.

39. Postanowieniem z dnia 20 lutego 2015 r. sąd ten uznał, że w postępowaniu przygotowawczym zostały naruszone istotne wymogi proceduralne. Z jednej bowiem strony naruszono istotne wymogi proceduralne, ponieważ oskarżeni i ich adwokaci nie zostali poinformowani o tym ostatnim akcie przedstawiającym zarzuty oskarżenia. Z drugiej strony wystąpiła sprzeczność między aktem przedstawiającym zarzuty oskarżenia a aktem oskarżenia, ponieważ skoro oskarżeni w postępowaniu głównym nie zostali poinformowani o ostatnim akcie przedstawiającym zarzuty oskarżenia, akt oskarżenia nie mógł opierać się na tym ostatnim akcie przedstawiającym zarzuty oskarżenia. W akcie oskarżenia mógł być zawarty wyłącznie akt przedstawiający zarzuty oskarżenia, o którym strony były poinformowane.

40. Co więcej, sąd uznał, że przeszkody w poinformowaniu N. Koleva i S. Kostadinova o nowych zarzutach oskarżenia nie uzasadniały naruszenia ich praw proceduralnych.

41. Sąd ten wyznaczył więc prokuratorowi miesięczny termin na naprawienie tych naruszeń, a w jego braku postępowanie karne przeciwko oskarżonym w postępowaniu głównym miało być umorzone. Sprawa została więc zwrócona prokuratorowi w dniu 7 kwietnia 2015 r., a wspomniany wyżej termin upłynął w dniu 7 maja 2015 r.

42. Tymczasem prokurator nie miał możliwości poinformowania oskarżonych w postępowaniu głównym i ich adwokatów o nowych zarzutach oskarżenia i materiale dowodowym pochodzącym ze śledztwa, ponieważ powołali się oni w szczególności na względy zdrowotne i zawodowe w celu odmowy otrzymania tych informacji.

43. Postanowieniem z dnia 22 maja 2015 r. Spetsializiran nakazaten sad (wyspecjalizowany sąd karny) stwierdził zatem, że prokurator nie naprawił naruszenia istotnych wymogów formalnych i dopuścił się nowych naruszeń tych wymogów oraz uznał, iż prawa proceduralne oskarżonych w postępowaniu głównym zostały naruszone, a sprzeczności w akcie oskarżenia nie zostały usunięte.

44. Jakkolwiek sąd ten postawił hipotezę, że oskarżeni w postępowaniu głównym oraz ich adwokaci nadużyli swoich praw w celu spowodowania upływu terminów, tak aby wszczęte wobec nich postępowanie karne zostało umorzone, to jednak stwierdził on, iż warunki umorzenia tego postępowania zostały spełnione. Wydał jednak orzeczenie nie o umorzeniu postępowania karnego, ale o pozostawieniu sprawy bez rozpoznania.

45. Prokurator, uznając, że żaden istotny wymóg proceduralny nie został naruszony, wniósł apelację od postanowienia z dnia 22 maja 2015 r.

46. Postanowieniem z dnia 12 października 2015 r. sąd apelacyjny przekazał sprawę do sądu odsyłającego, mianowicie do Spetsializiran nakazaten sad (wyspecjalizowanego sądu karnego), ponieważ ten ostatni był zobowiązany umorzyć postępowanie karne wszczęte wobec oskarżonych w postępowaniu głównym zgodnie z art. 368–369 NPK.

47. W tych okolicznościach sąd odsyłający postanowił zwrócić się do Trybunału z pytaniami prejudycjalnymi przedstawionymi w następnym punkcie.

III – Pytania prejudycjalne

48. W sporze w postępowaniu głównym Spetsializiran nakazaten sad (wyspecjalizowany sąd karny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy krajowa ustawa jest zgodna z obowiązkiem państwa członkowskiego związanym z określeniem skutecznego ścigania karnego za przestępstwa urzędników celnych, jeśli ustawa ta stanowi, że postępowanie karne – prowadzone przeciwko urzędnikom celnym z powodu uczestnictwa w organizacji przestępczej mającej na celu dokonywanie przestępstw korupcyjnych przy wykonywaniu swoich obowiązków (poprzez przyjmowanie kwot pieniężnych za odstąpienie od dokonania kontroli celnej) oraz z powodu konkretnych łapówek i z powodu ukrywania wziętych łapówek – umarza się na następujących warunkach bez rozpoznania co do istoty przez sąd podniesionych zarzutów: a) upłynął dwuletni termin od oskarżenia; b) oskarżony wniósł o zakończenie postępowania przygotowawczego; c) sąd przyznał prokuratorowi trzymiesięczny termin na zakończenie postępowania przygotowawczego; d) dokonanie przez prokuratora »istotnych naruszeń proceduralnych« w tym okresie (polegających na nieprawidłowym przedstawieniu sprecyzowanego oskarżenia, nieujawnieniu materiału dowodowego pochodzącego

ze śledztwa i wniesieniu aktu oskarżenia zawierającego sprzeczności); e) przyznanie prokuratorowi przez sąd nowego miesięcznego terminu na usunięcie tych »istotnych naruszeń proceduralnych«; f) nieusunięcie przez prokuratora tych »istotnych naruszeń proceduralnych« w tym terminie – jeśli za ich powstanie w pierwszym trzymiesięcznym terminie i za ich nieusunięcie w ostatnim miesięcznym terminie odpowiada zarówno prokurator (nieusunięcie sprzeczności w akcie oskarżenia; brak wykonywania rzeczywistych działań w przeważającej części tych okresów), jak i obrona (brak obowiązkowej współpracy w celu poinformowania o oskarżeniu i przedstawienia akt śledztwa ze względu na pobyt oskarżonych w szpitalu i powoływanie się na inne obowiązki służbowe przez adwokatów); i g) powstanie prawa podmiotowego oskarżonego do umorzenia postępowania karnego ze względu na nieusunięcie »istotnych naruszeń proceduralnych« w określonych terminach?

2) W wypadku odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze, od zastosowania której części wyżej wspomnianych uregulowań prawnych sąd krajowy powinien odstąpić, aby zapewnić skuteczne stosowanie prawa Unii: a) umorzenia postępowania karnego w wypadku upływu miesięcznego terminu; lub b) określenia wyżej wskazanych uchybień jako »istotnych naruszeń proceduralnych«; lub c) ochrony powstałego zgodnie z pytaniem pierwszym, lit. g) prawa podmiotowego – jeśli istnieje możliwość skutecznego usunięcia tego naruszenia na sądowym etapie postępowania?

a) Czy rozstrzygnięcie w sprawie odstąpienia od zastosowania krajowego przepisu dotyczącego umorzenia postępowania karnego powinno być uzależnione od:

(i) przyznania prokuratorowi dodatkowego terminu na usunięcie »istotnego naruszenia proceduralnego« równego okresowi, w którym prokurator obiektywnie nie mógł tego uczynić ze względu na przeszkody związane z działaniami obrony?

(ii) w wypadku określonym w ppkt (i) – ustalenia przez sąd, że przeszkody te wynikają z »nadużycia prawa«?

(iii) w wypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytanie drugie lit. a) ppkt (i) – ustalenia przez sąd, że w krajowej ustawie przewidziano wystarczające gwarancje zakończenia postępowania przygotowawczego w rozsądnym terminie?

b) Czy rozstrzygnięcie w sprawie odstąpienia od zastosowania krajowego określenia wyżej wskazanych uchybień jako »istotnych naruszeń proceduralnych« jest zgodne z prawem Unii, a mianowicie:

(i) czy określone w art. 6 ust. 3 dyrektywy 2012/13 prawo, dotyczące przedstawienia obronie szczegółowych informacji na temat oskarżenia, jest należycie chronione, jeśli:

– informacje te zostaną przedstawione po faktycznym wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, lecz przed rozpoznaniem go przez sąd, w przypadku gdy wcześniej, przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu pełne informacje dotyczące zasadniczych elementów oskarżenia zostały przedstawione obronie (w odniesieniu do oskarżonego M. Hristova)?

– w wypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie drugie lit. b) ppkt (i) tiret pierwsze – jeśli informacje te zostaną przedstawione po faktycznym wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, lecz przed rozpoznaniem go przez sąd i jeśli wcześniej, przed wniesieniem oskarżenia do sądu częściowe informacje dotyczące zasadniczych elementów oskarżenia zostały przedstawione obronie, a powodem częściowego zakresu przedstawionych informacji są przeszkody związane z działaniami obrony (w odniesieniu do N. Koleva i S. Kostadinova)?

- informacje te zawierają sprzeczności co do konkretnego oświadczenia korupcyjnego (raz wskazano, że inny oskarżony wyraźnie zażądał łapówki, a M. Hristov z grymasem wyraził swoje niezadowolenie, gdy osoba poddana kontroli celnej zaproponowała bardzo małą kwotę środków pieniężnych, a następnie wskazano, że M. Hristov skierował konkretne słowa zawierające żądanie łapówki)?
- (ii) Czy określone w art. 7 ust. 3 dyrektywy 2012/13 w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym prawo do udzielenia obronie dostępu do materiałów sprawy »najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu« jest należycie chronione, jeśli obrona miała uprzednio dostęp do zasadniczej części materiałów, a obronie przyznano również możliwość zapoznania się z materiałami, lecz obrońcy nie skorzystali z tej możliwości ze względu na przeszkody (choroba, obowiązki zawodowe) i ze względu na powoływanie się na krajową ustawę, zgodnie z którą należy ich wezwać w celu udzielenia im dostępu do materiałów przynajmniej z trzydniowym wyprzedzeniem? Czy niezbędne jest przyznanie obronie drugiej możliwości po ustaniu przeszkód oraz przynajmniej z trzydniowym wyprzedzeniem? Czy niezbędne jest zbadanie, czy przeszkody te obiektywnie istnieją czy też stanowią nadużycie prawa?
- (iii) Czy określony w art. 6 ust. 3 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 2012/13 wymóg prawny »najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu« ma jedno i to samo znaczenie w obydwu przepisach? Jakie jest jego znaczenie – przed faktycznym wniesieniem aktu oskarżenia do sądu czy też najpóźniej razem z wniesieniem aktu oskarżenia do sądu czy też po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, lecz przed podjęciem przez sąd działań związanych z rozpoznaniem oskarżenia?
- (iv) Czy wymóg prawny dotyczący przedstawienia informacji odnoszących się do oskarżenia oraz dostępu do materiałów sprawy w taki sposób, aby zapewnić »skuteczne wykonywanie prawa do obrony« oraz »rzetelność postępowania« wskazane w art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 2 i 3 dyrektywy 2012/13, ma jedno i to samo znaczenie w obydwu przepisach? Czy wymóg ten będzie spełniony, jeśli:
- szczegółowe informacje dotyczące oskarżenia zostaną przedstawione obronie wprawdzie po wniesieniu oskarżenia do sądu, lecz przed podjęciem działań dotyczących rozpoznania tego oskarżenia co do istoty, a obronie zostanie przyznany wystarczający termin na przygotowanie obrony? Wcześniej informacje dotyczące oskarżenia zostały przedstawione w niepełny i częściowy sposób;
  - dostęp do wszystkich materiałów zostanie udzielony obronie wprawdzie po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, lecz przed podjęciem działań dotyczących rozpoznania oskarżenia co do istoty, a także zostanie przyznany wystarczający termin na przygotowanie obrony, w przypadku gdy wcześniej obronie udzielono dostępu do większej części materiałów sprawy?
  - sąd podejmie działania, poprzez które zagwarantuje obronie, iż wszystkie oświadczenia, które obrona złoży po zapoznaniu się ze szczegółami oskarżenia i wszystkimi materiałami w sprawie, będą miały taki sam skutek, jaki miałyby, gdyby te oświadczenia zostały złożone przed prokuratorem przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu?
- (v) Czy »rzetelność postępowania« wskazana w art. 6 ust. 1 i 4 dyrektywy 2012/13, jak i »skuteczne wykonywanie prawa do obrony« wskazane w art. 6 ust. 1 tej dyrektywy będą zapewnione, jeśli sąd rozstrzygnie o wszczęciu sądowego etapu postępowania na podstawie ostatecznego oskarżenia, które zawiera sprzeczność odnoszącą się do ustnego oświadczenia korupcyjnego, lecz następnie przyzna prokuratorowi możliwość usunięcia tej

sprzeczności, a także przyzna stronom możliwość wykonywania w pełnym zakresie takich praw, jakie strony te miałyby, gdyby akt oskarżenia został wniesiony bez takiej sprzeczności?

- (vi) Czy wskazane w art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 prawo do obrony przez adwokata jest należycie chronione, jeśli w fazie postępowania przygotowawczego adwokatowi przyznano możliwość stawienia się w celu powiadomienia o tymczasowym oskarżeniu i uzyskania pełnego dostępu do wszystkich materiałów sprawy, lecz nie stawił się on ze względu na obowiązki zawodowe i powoływanie się na krajową ustawę dotyczącą wezwania przynajmniej z trzydniowym wyprzedzeniem? Czy niezbędne jest przyznanie nowego terminu, po ustaniu tych obowiązków i przynajmniej z trzydniowym wyprzedzeniem? Czy niezbędne jest rozpatrzenie, czy przyczyna tego niestawienia się jest uzasadniona czy też nie, a także czy ma miejsce nadużycie prawa?
- (vii) Czy naruszenie wskazanego w art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 prawa do obrony przez adwokata na etapie postępowania przygotowawczego będzie miało wpływ na »rzeczywiste i skuteczne wykonywanie prawa do obrony«, jeśli po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu sąd udzieli adwokatowi pełnego dostępu do ostatecznego i szczegółowego oskarżenia oraz do wszystkich materiałów sprawy, a następnie podejmie działania, poprzez które zagwarantuje adwokatowi, że wszystkie oświadczenia, które adwokat złoży po zapoznaniu się ze szczegółami oskarżenia i z wszystkimi materiałami sprawy, będą miały ten sam skutek, który miałyby, gdyby zostały złożone przed prokuratorem przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu?
- c) Czy powstałe podmiotowe prawo oskarżonego do umorzenia postępowania karnego (w wypadku zaistnienia wyżej wskazanych przesłanek) jest zgodne z prawem Unii, chociaż istnieje możliwość pełnego usunięcia szkodliwego skutku – wynikającego z nieusunięcia przez prokuratora »istotnego naruszenia proceduralnego« – poprzez działania podjęte przez sąd na sądowym etapie postępowania, tak aby ostatecznie sytuacja prawna oskarżonego była identyczna z sytuacją, w której znajdowałby się on, gdyby owo naruszenie usunięto we właściwym czasie?
- 3) Czy należy zastosować korzystniejsze uregulowania krajowe dotyczące prawa do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie, prawa do informacji i prawa do obrony przez adwokata, jeśli uregulowania te – łącznie z innymi okolicznościami (postępowaniem opisanym w pytaniu pierwszym) – skutkowałyby umorzeniem postępowania karnego?
- 4) Czy art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 należy interpretować w ten sposób, że uprawnia on krajowy sąd do wyłączenia od udziału w sądowym etapie postępowania adwokata, który reprezentuje dwóch oskarżonych, z których jeden złożył wyjaśnienia w odniesieniu do okoliczności faktycznych, które odnoszą się do interesów drugiego oskarżonego, który nie złożył wyjaśnień?

W wypadku odpowiedzi twierdzącej, czy określone w art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 prawo do obrony przez adwokata będzie zagwarantowane przez sąd, który – po dopuszczeniu do udziału w sądowym etapie postępowania adwokata broniącego dwóch oskarżonych o sprzecznych interesach – wyznaczy dla każdego z nich różnych nowych obrońców z urzędu?”

IV – Analiza

49. Przed zaproponowaniem przeformułowania pytań prejudycjalnych pragnę poczynić następujące obserwacje:

50. W pierwszej kolejności, w celu wyeliminowania wszelkich wątpliwości co do tego, czy prawo Unii ma zastosowanie do sprawy w postępowaniu głównym, pragnę przypomnieć, że art. 325 TFUE stanowi, iż Unia i państwa członkowskie zwalczają nadużycia finansowe i wszelkie inne działania nielegalne naruszające interesy finansowe Unii⁹.

51. W tym względzie w art. 1 ust. 1 lit. b) tiret pierwsze konwencji PIF przewidziano, że takie nadużycia finansowe w odniesieniu do przychodów polegają na jakimkolwiek umyślnym działaniu lub zaniechaniu dotyczącym wykorzystania lub przedstawienia fałszywych, nieścisłych lub niekompletnych oświadczeń lub dokumentów, które ma na celu bezprawne zmniejszenie środków budżetu ogólnego Wspólnot Europejskich lub budżetów zarządzanych przez, lub w imieniu, Wspólnot Europejskich. Zgodnie z art. 1 ust. 2 tej konwencji takie postępowanie powinno w prawie krajowym stanowić przestępstwo.

52. W art. 2 ust. 1 omawianej konwencji uściślono, że każde państwo członkowskie podejmuje niezbędne środki w celu zapewnienia, że działanie określone w artykule 1 tej konwencji oraz udział w zachowaniu określonym we wspomnianym art. 1 ust. 1, nakłanianie do takiego zachowania lub próba takiego zachowania są zagrożone przez skuteczne, proporcjonalne i odstrasające sankcje karne. Co więcej, zgodnie z protokołem pierwszym do konwencji PIF, zarówno korupcja bierna, jak i korupcja czynna¹⁰ powinny stanowić przestępstwo w prawie wewnętrznym każdego państwa członkowskiego.

53. W niniejszej sprawie oskarżonym w postępowaniu głównym zarzuca się popełnienie przestępstw polegających na korupcji poprzez żądanie łapówki od kierowców samochodów ciężarowych i osobowych przekraczających zewnętrzną granicę Unii, mianowicie między Bułgarią a Turcją, w zamian za co kierowcy ci nie byli poddawani kontroli celnej. Zgodnie z art. 301 NPK przestępstwo to jest karane karą sześciu lat pozbawienia wolności i karą grzywny w wysokości 5000 BGN (lewów bułgarskich) (około 2500 EUR). Takie zachowanie ze strony oskarżonych w postępowaniu głównym może naruszyć interesy finansowe Unii, pozbawiając ją części jej własnych środków. Z tego względu nie ma wątpliwości, że prawo Unii ma zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym.

54. W drugiej kolejności pragnę zauważyć, że w postanowieniu z dnia 28 września 2016 r., złożonym w Trybunale w dniu 25 października 2016 r., sąd odsyłający poinformował, iż M. Hristov, jeden z oskarżonych, zmarł w dniu 9 września 2016 r., w związku z czym sąd umorzył wszczęte przeciwko niemu postępowanie karne. Z tego względu uważam, że pytania dotyczące sytuacji M. Hristova nie mają już znaczenia dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym.

A – Uwagi wstępne

55. Sąd odsyłający przedstawia Trybunałowi około dwudziestu pytań i podpunktów, które mogą, moim zdaniem, zostać zbadane w dwóch zbiorczych zestawach pytań.

⁹ Zobacz wyrok z dnia 8 września 2015 r., Taricco i in. (C-105/14, EU:C:2015:555, pkt 37).

¹⁰ W kwestii definicji tych dwóch pojęć odsyła się do pkt 8–9 niniejszej opinii.

56. Pierwszy zestaw pytań sądu odsyłającego jest związany bowiem bezpośrednio z przebiegiem postępowania karnego, którego nadmierny formalizm mógłby, zdaniem tego sądu, być sprzeczny z prawem Unii. I tak ustanowienie postępowania przewidzianego w art. 368–369 NPK w połączeniu ze ścisłym formalizmem prawa do bycia poinformowanym o oskarżeniu oraz prawa dostępu do akt sprawy mogłoby prowadzić do umorzenia postępowania karnego bez możliwości ścigania osób podejrzanych o naruszenie interesów finansowych Unii.

57. Ten zestaw pytań prowadzi nas więc do zbadania w pierwszej kolejności, czy prawo Unii sprzeciwia się przepisom krajowym takim jak art. 368–369 NPK, które przy nieposzanowaniu terminu zawitego nakazują sądowi krajowemu zakończenie postępowania karnego nawet wówczas, gdy przyczyna opóźnienia jest związana z rozmyślnym utrudnieniem przez oskarżonego. W takim przypadku należało będzie ustalić konsekwencje takiej niezgodności.

58. W drugiej kolejności, w swoim pytaniu drugim lit. b) sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 3 dyrektywy 2012/13 sprzeciwia się praktyce krajowej takiej jak w postępowaniu głównym, która przewiduje przekazanie oskarżonemu informacji o oskarżeniu po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia, ale przed rozpoczęciem przez ten sąd rozpatrywania oskarżenia. Zastanawia się on również, czy art. 7 ust. 3 tej dyrektywy sprzeciwia się tej samej praktyce krajowej, zgodnie z którą ostateczny akt oskarżenia jest przekazywany sądowi także wówczas, gdy obrona, która miała możliwość zapoznania się z aktami sprawy, nie skorzystała z tego prawa z powodu innych zobowiązań zawodowych lub z powodu stanu zdrowia oskarżonego.

59. Drugi zestaw pytań dotyczy dokładnie dyrektywy 2013/48. Sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on ustawodawstwu krajowemu takiemu jak rozpatrywane w sporze w postępowaniu głównym, które przewiduje, iż sąd krajowy jest zobowiązany wyłączyć od udziału w sądowym etapie postępowania adwokata oskarżonego, który jest lub był obrońcą drugiego oskarżonego, jeśli obrona jednego oskarżonego jest sprzeczna z obroną drugiego z nich. W takim przypadku, czy art. 3 ust. 1 omawianej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że prawo dostępu do adwokata jest zagwarantowane, jeśli sąd ten wyznaczy nowych adwokatów z urzędu jako obrońców tych oskarżonych?

60. W poniższej analizie zbadam zatem kolejno te pytania.

B – W przedmiocie pytań prejudycjalnych

1. W przedmiocie zgodności postępowania karnego przewidzianego w art. 368–369 NPK z prawem Unii i konsekwencji jego ewentualnej niezgodności

61. W swoich pytaniach pierwszym i trzecim sąd odsyłający zastanawia się w rzeczywistości nad tym, czy prawo Unii należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się ono przepisom krajowym takim jak art. 368–369 NPK, które w przypadku niezachowania terminu zawitego nakazują sądowi krajowemu umorzenie postępowania karnego nawet wówczas, gdy opóźnienie spowodowane jest rozmyślnym utrudnieniem postępowania przez oskarżonego.

62. Termin zawity został zdefiniowany jako „termin dla określonego działania, określony ustawą, którego bieg, przeciwnie do przedawnienia, nie może ulec zawieszeniu ani przerwaniu”¹¹.

63. Przypadek proceduralny przedstawiony Trybunałowi odpowiada dokładnie tej definicji. Okoliczności niniejszej sprawy wykazują, że wynika z niego systemowe ryzyko bezkarności w odniesieniu do przestępstw polegających na naruszeniu interesów finansowych Unii.

¹¹ Zobacz G. Cornu, *Vocabulaire juridique*, Paris, Presses universitaires de France, 2011.

64. Wydaje się, w świetle różnych wyjaśnień udzielonych Trybunałowi ustnie lub na piśmie, że przyjęcie przez Republikę Bułgarii tego ustawodawstwa jest konsekwencją zamiaru zwalczania przewlekłości postępowania, która spowodowała wielokrotne skazywanie tego państwa członkowskiego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka za naruszenie rozsądnego terminu¹².

65. Przedstawione w niniejszej sprawie pytanie jest tego odwrotnością, a mianowicie, czy przyjęcie terminu zawitego w opisanych przez sąd odsyłający okolicznościach proceduralnych nie prowadzi do ustanowienia terminu orzekania również nierozsądnego, ponieważ zbyt krótkiego i niemożliwego do dotrzymania, prowadzącego do bezkarności?

66. Naruszenie rozsądnego terminu jest bowiem tradycyjnie podnoszone w ramach poszanowania prawa do obrony w przypadku terminu nierozsądnego z tego względu, że jest on zbyt długi. W niniejszym przypadku chodzi raczej o zbadanie tego naruszenia w kontekście terminu nierozsądnego z tego względu, że jest on zbyt krótki i nie pozwala na orzeczenie za popełnione czyny zwykłych kar, takich, jakim czyny te podlegają.

67. Jak wskazałem w pkt 50–53 niniejszej opinii, poruszamy się w zakresie stosowania prawa Unii, a pytanie przedstawione w niniejszej sprawie dotyczy w istocie skuteczności tego prawa, a w szczególności prawa pierwotnego.

68. Z tego względu należy w sposób uprawniony postawić pytanie, czy rozpatrywane ustawodawstwo krajowe spełnia ten obowiązek, który wynika z traktatów, a który nakazuje państwom członkowskim zwalczanie nielegalnych działań naruszających interesy finansowe Unii za pomocą odstraszających i skutecznych środków, oraz do stosowania takich samych środków w celu zwalczania nadużyć finansowych naruszających te interesy, jakie stosują one w celu zwalczania nadużyć finansowych powodujących naruszenie ich własnych interesów finansowych¹³.

69. Do Trybunału należy dokonanie analizy prawa krajowego w tym świetle, ponieważ ze względu na to, że w sytuacji, jaka została mu przedstawiona, te same przepisy mają zastosowanie zarówno w ramach prawa krajowego, jak i w ramach prawa Unii, zasada równoważności jest w pełni spełniona, a z tej równoważności właśnie wynika nieskuteczność.

70. Wszystkie naruszenia interesów finansowych Unii są przestępstwami z natury złożonymi, a zatem trudnymi do ustalenia. Nawet, jeśli okoliczności sprawy w postępowaniu głównym wydają się relatywnie proste, nie zmienia to faktu, że obejmują one wielu współsprawców, podżegaczy lub pomocników, co zawsze stanowi trudność wymagającą przeprowadzenia wielu przesłuchań i konfrontacji.

71. Co więcej, byłoby niezrozumiałe, gdyby postępowanie przygotowawcze nie zmierzało do ustalenia rozmiarów działalności w odniesieniu do jej czasu trwania i wygenerowanego zysku. Badanie późniejszego prania sprzeniewierzonej kwoty również wydaje się konieczne, ponieważ zajęcie dóbr nabytych za pomocą zysku z przestępstwa jest co do zasady jedynym sposobem zmniejszenia wyrządzonej szkody.

72. W sprawie tego rodzaju okazuje się, że terminy wyznaczone dla śledztwa są notorycznie niewystarczające. Podstawowy termin wynosi bowiem dwa miesiące, który może być przedłużany, jednak w obrębie maksymalnego terminu dwóch lat, który stanowi termin graniczny.

¹² Zobacz w szczególności wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 10 maja 2011 r. w sprawie Dimitrov i Hamanov przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2011:0510JUD004805906, a także pkt 34.1 i 37 wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

¹³ Zobacz art. 325 TFUE oraz wyrok z dnia 8 września 2015 r., Taricco i in. (C-105/14, EU:C:2015:555, pkt 37).

73. Jak zatem można wyobrazić sobie na przykład, że przeprowadzone zostanie śledztwo w sprawie nadużycia w postaci karuzeli VAT, w której uczestniczą spółki fasadowe znajdujące się w wielu krajach, wymagające przeprowadzenia czynności technicznych, obejmujących uzyskanie opinii biegłych księgowych i korzystanie ze środków międzynarodowej współpracy sądowej i policyjnej?

74. Jeśli dodać do tego okoliczność, że oczywista zła wola oskarżonych i utrudnienia ze strony ich obrońców – które sąd odsyłający opisuje jako rozmyślne – wystarczą do całkowitego zablokowania postępowania i doprowadzenia do zakończenia postępowania karnego, uważam, iż systemowy charakter stwierdzonej bezsilności został w znacznym stopniu wykazany. Tym bardziej że opis różnych etapów tego postępowania przedstawiony przez sąd odsyłający wykazuje, iż nie ma środków umożliwiających uniknięcie tych terminów zawitych, a przeprowadzona przez ten sąd próba dotrzymania ich szybko stała się bezskuteczna, co zostało utrzymane w mocy przez sąd apelacyjny¹⁴.

75. Nie ma więc innego rozwiązania niż uznanie po stronie sądu odsyłającego konieczności odstąpienia od stosowania przepisów prawa krajowego, które prowadzą do takiej sytuacji, ponieważ nie można w tej sprawie dokonać wykładni zgodnej, jak przyznaje sam sąd odsyłający.

76. Rozwiązanie to jest zresztą podyktowane ogólną zasadą prawa Unii, mianowicie zasadą proporcjonalności.

77. Ta zasada ogólna prawa Unii jest obecnie wyrażona w art. 5 ust. 1 i 4 TUE w jego brzmieniu wynikającym z traktatu z Lizbony.

78. W art. 5 ust. 1 TUE przyznano jej, łącznie z zasadą subsydiarności, główną rolę polegającą na regulowaniu wykonywania kompetencji Unii, których granice wyznaczane są w zastosowaniu tego samego przepisu przez zasadę przyznania.

79. Działania Unii prowadzone są w granicach jej kompetencji wyłącznie dla osiągnięcia celów określonych w traktatach.

80. Zgodnie z art. 5 ust. 4 TUE działanie to przebiega zgodnie z zasadą proporcjonalności nakazującą, aby omawiane działanie nie wykraczało poza to, co jest konieczne do osiągnięcia rozpatrywanych celów.

81. Niemniej zasada proporcjonalności nie ma na celu osłabienia ani sparaliżowania działania Unii, chociaż jest najczęściej przywoływana dla uniknięcia stosowania unijnego przepisu lub instrumentu uważanego za szkodliwe dla prawa krajowego.

82. Zasada ta zakazuje co prawda działania w sposób nadmierny w stosunku do tego, co jest niezbędne do osiągnięcia celu wyznaczonego przez Unię, nie może ona jednak uniemożliwiać w tych granicach każdego działania, które jest niezbędne.

83. I tak, przykładowo, jakkolwiek motyw 11 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/41/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych¹⁵ przyznaje wykonującemu państwu możliwość zastąpienia wnioskowanego środka innym środkiem pochodzącym z jego prawa krajowego, który byłby mniej inwazyjny, to jednak pod warunkiem, że rozpatrywany krajowy środek będzie miał tę samą skuteczność.

¹⁴ Zobacz pkt 44 i 46 niniejszej opinii.

¹⁵ Dz.U. 2014, L 130, s. 1.

84. Porównanie to prowadzi do poczynienia innej uwagi, a mianowicie że w niniejszej sprawie chodzi o zapewnienie przez państwa członkowskie, na całym terytorium Unii w ramach rozporządzenia nr 450/2008 i na terytorium państw członkowskich stron konwencji PIF, jednolitego ścigania czynów naruszających interesy finansowe Unii.

85. Teksty te – a w pierwszym rzędzie rozporządzenie nr 450/2008 – zobowiązują zainteresowane państwa członkowskie do ustanowienia proporcjonalnych, odstrasżających i skutecznych sankcji karnych. Tym samym obowiązek skuteczności nie może zostać spełniony, jeśli przepisy proceduralne uniemożliwiają w istocie stosowanie tych sankcji.

86. Jak wykazano powyżej, rozpatrywany przepis krajowy, ze względu na swój zawity charakter, w oczywisty sposób nie jest przystosowany do celu, do którego zmierzają mające zastosowanie akty prawa Unii. Zasada proporcjonalności, jako zasada ogólna, uzasadnia i w razie potrzeby stanowi podstawę prawną decyzji o odstąpieniu od stosowania rozpatrywanych przepisów krajowych¹⁶, jednocześnie wskazuje ona również to, czym należy je zastąpić.

87. Nie może bowiem z tego wynikać przesada w drugą stronę. Zasada ogólna prawa, zasada proporcjonalności, uznana w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej, jest także swobodą podstawową, która powinna w niniejszej sprawie znaleźć zastosowanie poprzez ten aspekt uzupełniający.

88. Sąd krajowy jest więc związany koniecznością poszanowania reguł rozsądnego terminu, który jest zresztą jedynie jedną z licznych odmian zasady proporcjonalności, ale tym razem w konkretnym wymiarze czynności procesowej.

89. Rozsądny charakter terminu na wydanie orzeczenia winien być oceniany na podstawie okoliczności właściwych dla każdej sprawy, takich jak złożoność sporu i zachowanie stron¹⁷. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekał również wielokrotnie, że „rozsądny charakter czasu trwania postępowania karnego należy oceniać na podstawie okoliczności sprawy i z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w jego orzecznictwie, w szczególności złożoności sprawy oraz zachowania skarżącego i właściwych organów”¹⁸.

90. Z tego względu w braku terminu zawitego wynikającego z pominięcia uregulowania krajowego sprzecznego z prawem Unii sąd krajowy powinien upewnić się, że etap przygotowawczy postępowania karnego został przeprowadzony z poszanowaniem rozsądnego terminu. Winien on, jak wykazałem powyżej, przeprowadzić ocenę proporcjonalności w świetle okoliczności właściwych dla sprawy, takich jak złożoność sporu oraz zachowanie stron i organów sądowych.

91. W tym względzie w odniesieniu do złożoności sprawy w postępowaniu głównym należy uwzględnić moim zdaniem okoliczność, że śledztwo dotyczy ośmiu oskarżonych, ściganych za udział w organizacji przestępczej, której stanowiące przestępstwo czyny trwały nieco ponad rok. Organy prowadzące śledztwo powinny zatem mieć wystarczająco dużo czasu na zebranie potrzebnych dowodów, zeznań świadków lub innych użytecznych dowodów. Co więcej, zachowanie oskarżonych w postępowaniu głównym może również stanowić dowód przemawiający za przyznaniem dodatkowego terminu,

16 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, do sądu odsyłającego należy powstrzymanie się w miarę potrzeby z własnej inicjatywy od stosowania przepisów krajowych sprzecznych z prawem Unii bez wnoszenia o wcześniejsze uchylenie tych przepisów – lub oczekiwania na nie – w drodze ustawodawczej lub w innym przewidzianym przez konstytucję postępowaniu. Zobacz podobnie wyrok z dnia 8 września 2015 r., Taricco i in. (C-105/14, EU:C:2015:555, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo).

17 Zobacz wyrok z dnia 16 lipca 2009 r., Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland/Komisja (C-385/07 P, EU:C:2009:456, pkt 181).

18 Zobacz wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 24 lipca 2012 r. w sprawie D.M.T. i D.K.I. przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, § 93.

ponieważ nie ma wątpliwości, że przyczynili się oni rozmyślnie do tego, iż prokurator nie mógł spełnić ciężących na nim w ramach etapu przygotowawczego postępowania karnego obowiązków, a w szczególności poinformować o oskarżeniu i ujawnić materiału dowodowego pochodzącego ze śledztwa.

92. Pragnę dodać, że zbyt krótki termin na ściganie może mieć tę negatywną konsekwencję, iż skoncentruje śledztwo przede wszystkim na dowodach obciążających na niekorzyść wszelkich tych dowodów, które mogłyby być odciążające lub moderować intensywność represji poprzez wyjaśnienie motywacji lub zachowania, unikając w ten sposób sytuacji, w której intensywność kary byłaby nieproporcjonalna w stosunku do przestępstwa, jak tego wymaga art. 49 ust. 3 karty praw podstawowych dotyczący zasady proporcjonalności.

93. W świetle wszystkich powyższych elementów jestem zdania, że art. 325 TFUE, art. 2 ust. 1 konwencji PIF oraz art. 2 ust. 2 i art. 3 ust. 2 pierwszego protokołu do konwencji PIF należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwiają się one przepisom krajowym, takim jak art. 368 i 369 NPK, które w przypadku nieposzanowania terminu zawitego zobowiązują sąd krajowy do zakończenia postępowania karnego, nawet jeśli przyczyna opóźnień wynika z rozmyślnych utrudnień powodowanych przez oskarżonego. Do sądu krajowego należy zapewnienie prawu Unii pełnej skuteczności poprzez odstąpienie w razie potrzeby od stosowania przepisów krajowych skutkujących uniemożliwieniem zainteresowanemu państwu członkowskiemu przestrzegania obowiązków nałożonych na nie przez omawiane przepisy.

2. W przedmiocie prawa do informacji o oskarżeniu i prawa dostępu do akt sprawy

94. W ramach pytania drugiego lit. b) sąd odsyłający zwraca się do Trybunału w istocie o ustalenie, czy art. 6 ust. 3 dyrektywy 2012/13 sprzeciwia się praktyce krajowej, takiej jak w postępowaniu głównym, która przewiduje przekazanie oskarżonemu informacji o oskarżeniu po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, ale przed rozpoczęciem przez sąd badania tego oskarżenia. Zmierza on również do ustalenia, czy art. 7 ust. 3 tej dyrektywy sprzeciwia się tej samej praktyce krajowej, zgodnie z którą ostateczny akt oskarżenia jest przekazywany właściwemu sądowi, nawet jeśli obrona, która miała możliwość zapoznania się z aktami sprawy, nie skorzystała z tego prawa ze względu na zobowiązania zawodowe lub z powodu stanu zdrowia oskarżonego.

95. Na to pytanie można moim zdaniem udzielić wyłącznie odpowiedzi przeczącej. Jaki cel miałyby uchylene terminów zawitych i przyznanie prokuratorowi dodatkowych terminów, nawet bardzo długich, gdyby nie było możliwości zaradzenia utrudnieniom powodowanym przez oskarżonego?

96. To właśnie moim zdaniem dla zaradzenia tym trudnościom, uniemożliwiającym wniesienie sprawy do sądu, została ustanowiona, przynajmniej częściowo, wymieniona przez sąd odsyłający praktyka, którą należy zaakceptować w szczególności z punktu widzenia poszanowania zasady skuteczności.

97. Co więcej, wydaje mi się, że praktyka ta gwarantuje poszanowanie prawa do obrony w kształcie przewidzianym w szczególności w dyrektywie 2012/13.

98. W art. 6 ust. 3 i art. 7 ust. 3 tej dyrektywy nie wskazano, w którym dokładnie momencie w postępowaniu elementy te, a więc informacje o oskarżeniu i dostęp do akt sprawy, powinny zostać przekazane lub zapewnione osobie podejrzanej o popełnienie przestępstwa. W przepisach tych ograniczono się bowiem odpowiednio do wskazania, że szczegółowe informacje o oskarżeniu należy ujawnić „najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu” oraz że dostęp do materiału dowodowego „jest zapewniany w odpowiednim czasie pozwalającym na skuteczne wykonywanie prawa do obrony, a najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu”.

99. Akt przedstawiający zarzuty oskarżenia, podobnie jak dostęp do materiału dowodowego, ma na celu właśnie poinformowanie osoby podejrzanej o zarzutach wobec niej oraz umożliwienie jej przygotowania i skutecznego prowadzenia jej obrony, co jest warunkiem rzetelnego postępowania¹⁹.

100. Należy uściślić, że wersja art. 6 ust. 3 dyrektywy 2012/13 w języku francuskim posiada moim zdaniem niejednoznaczne brzmienie. Ściśle mówiąc, sąd wypowiada się na temat podstawy oskarżenia podczas narady. Przepis ten należy zatem rozumieć w ten sposób, że ustanawia od obowiązek przedstawienia zarzutów oskarżenia, przyjętej kwalifikacji prawnej oraz akt sprawy najpóźniej w momencie rozpoczęcia narady sądu. Wykładnię tę wydają się skądinąd potwierdzać wersje tej dyrektywy w innych językach²⁰.

101. Aby zapewnić poszanowanie zasad rzetelnego procesu, jest oczywiste, że wraz z przedstawieniem informacji na temat oskarżenia należy przyznać oskarżonemu wystarczający termin, aby mógł on przygotować skuteczną obronę, przy czym wymóg ten w stosownych przypadkach oznacza, że należy przekazać sprawę w tym celu do ponownego rozpoznania.

102. I tak, na przykład, jeśli chodzi o ujawnienie materiału dowodowego, pragnę przypomnieć, że materiał ten umożliwia w szczególności oskarżonemu i jego adwokatowi sformułowanie bardzo dokładnych wniosków w przedmiocie dowodów lub złożenie wniosku o przeprowadzenie dodatkowych czynności dowodowych. Dostęp do tego materiału powinien więc zostać udzielony z takim wyprzedzeniem, jakie umożliwia oskarżonemu lub jego adwokatowi użyteczne i skuteczne przygotowanie obrony, a w każdym razie dostęp ten nie może zostać udzielony na etapie debaty. Jeśli sąd stwierdzi, że wnioskowano o dostęp, ale z powodów niezależnych od woli oskarżonego lub jego adwokata nie mieli oni możliwości zapoznania się z materiałem dowodowym, uważam, że sąd powinien, również w tym przypadku, zawiesić postępowanie i umożliwić ten dostęp, pozostawiając wystarczająco dużo czasu tej osobie lub jej adwokatowi na zapoznanie się z tym materiałem oraz na sformułowanie w razie potrzeby wszelkich wniosków, jakie mają oni prawo złożyć.

103. W konsekwencji w obliczu powyższych elementów jestem zdania, że art. 6 ust. 3 dyrektywy 2012/13 należy interpretować w ten sposób, iż nie sprzeciwia się on praktyce krajowej, która przewiduje przekazanie oskarżonemu informacji o oskarżeniu po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, jeśli przebieg postępowania w trakcie obrad umożliwia oskarżonemu zapoznanie się ze stawianymi mu zarzutami i zrozumienie ich oraz ma on rozsądny czas na przedyskutowanie zebranych przeciwko niemu dowodów.

104. Co więcej, uważam, że art. 7 ust. 3 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, iż nie sprzeciwia się on praktyce krajowej, która przewiduje, że dostęp do akt sprawy uzyskuje się na wniosek stron w postępowaniu przygotowawczym przed sporządzeniem ostatecznego aktu oskarżenia. W niniejszej sprawie to proste zagadnienie praktyczne decyduje o odpowiedzi. Inne rozwiązanie wymagałoby, aby postępowanie było skierowane do oskarżonego lub jego adwokata, stwarzając ryzyko utraty lub zniszczenia. Ponadto, ponieważ chodzi o akta sprawy, mogą one być bardzo obszerne i na przykład w odniesieniu do tego rodzaju przestępstwa zawierać zatrzymane dowody księgowe.

105. Sąd krajowy winien w tym względzie natomiast zapewnić, że oskarżony lub jego adwokat mogą mieć skuteczny dostęp do tych dowodów w celu umożliwienia im skutecznego przygotowania obrony oskarżonego.

¹⁹ Zobacz motywy 27–28 dyrektywy 2012/13.

²⁰ W języku włoskim na przykład przepis ten ma następujące brzmienie: „Gli Stati membri garantiscono che, al più tardi al momento in cui il merito dell'accusa è sottoposto all'esame di un'autorità giudiziaria, siano fornite informazioni dettagliate sull'accusa, inclusa la natura e la qualificazione giuridica del reato, nonché la natura della partecipazione allo stesso dell'accusato”. W języku angielskim przepis ten przewiduje: „Member States shall ensure that, at the latest on submission of the merits of the accusation to a court, detailed information is provided on the accusation, including the nature and legal classification of the criminal offence, as well as the nature of participation by the accused person”.

3. W przedmiocie prawa do adwokata

106. W swoim pytaniu czwartym sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on ustawodawstwu krajowemu, takiemu jak rozpatrywane w sporze w postępowaniu głównym, które przewiduje, iż sąd krajowy jest zobowiązany do wyłączenia od udziału w sądowym etapie postępowania adwokata oskarżonego, który jest lub był obrońcą innego oskarżonego, jeśli obrona jednego z oskarżonych jest sprzeczna z obroną drugiego z nich oraz które przewiduje, że sąd ten winien wyznaczyć ponownie adwokatów z urzędu jako obrońców oskarżonych.

107. Należy na wstępie wskazać, że zgodnie z art. 15 tej dyrektywy państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania wspomnianej dyrektywy w terminie do dnia 27 listopada 2016 r. W czasie właściwym dla okoliczności faktycznych sporu w postępowaniu głównym termin ten zatem jeszcze nie upłynął. Niemniej jednak, jakkolwiek przepisu nie stosuje się do sytuacji prawnych powstałych i ostatecznie zakończonych pod rządami dawnej ustawy, stosuje się go do przyszłych skutków tych sytuacji oraz do nowych sytuacji prawnych²¹. Co więcej, dyrektywa 2013/48 nie zawiera żadnego przepisu szczególnego określającego specjalnie warunki stosowania w czasie. Wynika z tego, że dyrektywa ma moim zdaniem zastosowanie do sytuacji oskarżonych w postępowaniu głównym.

108. Pragnę przypomnieć, że w art. 3 ust. 1 omawianej dyrektywy wskazano, iż „[p]aństwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony”. Prawo dostępu do adwokata jest więc zasadniczym elementem prawa do rzetelnego procesu²².

109. Dyrektywa 2013/48 ustanawia jedynie normy minimalne dotyczące prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym²³. Skoro dyrektywa nie wypowiada się co do możliwości odmówienia przez sąd udziału w postępowaniu karnym adwokatowi broniącemu klientów mających sprzeczne interesy w tej samej sprawie odpowiedzi na pytanie dostarcza po prostu prawo podstawowe każdej osoby do korzystania z obiektywnej obrony, bez ustępstw i niejasności, swoich interesów.

110. Z oczywistości tej zasady wynika okoliczność, że w pewnych granicach nie ma nawet potrzeby wyrażania jej na piśmie. W niniejszej sprawie uważam, że uregulowanie krajowe umożliwiające wyłączenie od udziału w postępowaniu karnym adwokata broniącego oskarżonych mających sprzeczne interesy w ramach tej samej sprawy jest rzeczywiście właściwe dla zagwarantowania tego prawa, ponieważ nie wydaje mi się, aby ten sam adwokat mógł bronić w pełni skutecznie dwóch oskarżonych, których interesy są rozbieżne, tym bardziej że w niniejszej sprawie oświadczenia jednego z oskarżonych obciążają drugiego z nich. W rzeczywistości oznaczałoby to po prostu pozbawienie jednego z nich, jeśli nie obu, korzystania z prawa podstawowego do bycia reprezentowanym przez adwokata oraz pozbawienie ich rzeczywistego i skutecznego wykonywania prawa do obrony²⁴.

111. Jeśli chodzi o przydzielenie adwokata z urzędu, kiedy sąd wyłącza adwokata od udziału w postępowaniu ze względu na sprzeczność interesów, uważam, że jest ono również właściwe do zapewnienia prawa dostępu do adwokata w kształcie opisanym powyżej.

21 Zobacz wyrok z dnia 7 listopada 2013 r., Gemeinde Altrip i in. (C-72/12, EU:C:2013:712, pkt 22).

22 Zobacz motyw 12 dyrektywy 2013/48.

23 Zobacz art. 1 tej dyrektywy.

24 Zobacz art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48. Zobacz również art. 1 tej dyrektywy.

112. Do sądu krajowego należy natomiast zapewnienie, aby adwokat wyznaczony z urzędu miał wystarczająco dużo czasu na zapoznanie się z aktami sprawy i skuteczną obronę swojego klienta. W tym celu powinien on w razie potrzeby zawiesić postępowanie i umożliwić adwokatowi wyznaczonemu z urzędu w danym przypadku zażądanie wszystkich czynności procesowych – takich jak ujawnienie materiału dowodowego pochodzącego ze śledztwa lub złożenie wniosku o opinię biegłego – żądanie takie jest wyraźnie przewidziane w prawie krajowym w celu lepszego przygotowania obrony swojego klienta.

113. W świetle powyższych elementów jestem zdania, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 należy interpretować w ten sposób, iż nie sprzeciwia się on ustawodawstwu krajowemu, takiemu jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, które przewiduje, że sąd krajowy jest zobowiązany do wyłączenia z udziału w sądowym etapie postępowania adwokata oskarżonego, który jest lub był obrońcą innego oskarżonego, jeśli obrona jednego z oskarżonych jest sprzeczna z obroną drugiego z nich oraz które przewiduje, że sąd ten powinien wyznaczyć ponownie adwokatów z urzędu jako obrońców oskarżonych.

V – Wnioski

114. W świetle całości powyższych rozważań proponuję Trybunałowi udzielenie Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowanemu sądowi karnemu, Bułgaria) następującej odpowiedzi:

- 1) Artykuł 325 TFUE, art. 2 ust. 1 Konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich, sporządzonej na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej, podpisanej w Luksemburgu dnia 26 lipca 1995 r. oraz art. 2 ust. 2 i art. 3 ust. 2 Protokołu sporządzonego na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej do Konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwiają się one przepisom krajowym, takim jak art. 368 i 369 NPK, które w przypadku niezachowania terminu zawitego zobowiązują sąd krajowy do zakończenia postępowania karnego, nawet jeśli przyczyna opóźnień wynika z rozmyślnych utrudnień powodowanych przez oskarżonego. Do sądu krajowego należy zapewnienie prawu Unii pełnej skuteczności poprzez odstąpienie w razie potrzeby od stosowania przepisów krajowych skutkujących uniemożliwieniem zainteresowanemu państwu członkowskiemu przestrzegania obowiązków nałożonych na nie przez omawiane przepisy.
- 2) Artykuł 6 ust. 3 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwia się on praktyce krajowej, która przewiduje przekazanie oskarżonemu informacji o oskarżeniu po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, jeśli przebieg postępowania w trakcie obrad umożliwia oskarżonemu zapoznanie się ze stawianymi mu zarzutami i zrozumienie ich oraz ma on rozsądny czas na przedyskutowanie zebranych przeciwko niemu dowodów.
- 3) Artykuł 7 ust. 3 dyrektywy 2012/13 należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwia się on praktyce krajowej, która przewiduje, iż dostęp do akt sprawy uzyskuje się na wniosek stron w postępowaniu przygotowawczym przed sporządzeniem ostatecznego aktu oskarżenia. Sąd krajowy winien w tym względzie natomiast zapewnić, że oskarżony lub jego adwokat mogą mieć skuteczny dostęp do tych dowodów w celu umożliwienia mu skutecznego przygotowania obrony.
- 4) Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata należy interpretować w ten sposób, iż nie sprzeciwia się on ustawodawstwu krajowemu, takiemu jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, które przewiduje, że sąd krajowy jest zobowiązany do wyłączenia od udziału w sądowym etapie postępowania adwokata oskarżonego, który jest lub był obrońcą innego oskarżonego, jeśli obrona jednego z oskarżonych jest sprzeczna z obroną drugiego z nich oraz które przewiduje, że sąd ten powinien wyznaczyć ponownie adwokatów z urzędu jako obrońców oskarżonych.